

زبان و اندیشه

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
یادداشتی از مترجم	۹
فصل ۱. مقدمه	۱۵
زبان و اندیشه	۱۵
ماهیت زبان	۱۶
روش‌های بررسی زبان	۱۸
حلّ مسأله و تصمیم‌گیری	۲۰
بررسی حلّ مسأله و تصمیم‌گیری	۲۲
خلاصه	۲۳
فصل ۲. ارتباط بین زبان و اندیشه	۲۵
مقدمه	۲۵
فرضیهٔ نسبیّت زبانی	۲۷
اندیشه، زبان را به وجود می‌آورد	۴۳
وابستگی متقابل زبان و اندیشه	۵۱
خلاصه	۴۹
تمرین برای ورزیدگی	۵۰

فصل ۳. جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی زبان _____ ۵۱

مقدمه ۵۱

طبقه اجتماعی ۵۲

زمینه قومی ۵۵

جنسیت ۵۷

خلاصه ۶۱

تمرین برای ورزیدگی ۶۲

فصل ۴. فراگیری زبان _____ ۶۳

مقدمه ۶۳

مراحل فراگیری زبان ۶۴

مرحله پیش‌زبانی ۶۵

مرحله تک‌واژه‌ای ۶۷

رشد و تحول ساخت دستوری ۶۹

معنا و کاربردشناسی ۷۳

خلاصه ۷۵

تمرین برای ورزیدگی ۷۷

فصل ۵. نظریه‌های اکتساب یا فراگیری زبان _____ ۷۹

مقدمه ۷۹

نظریه‌های محیطی فراگیری زبان ۸۰

نظریه‌های نهادگرایی اکتساب زبان ۸۸

نظریه‌های تعامل‌گرای اجتماعی زبان ۹۴

خلاصه ۹۶

تمرین برای ورزیدگی ۹۷

فصل ۶. حلّ مسأله _____ ۹۹

مقدمه ۱۰۰

انواع مسأله ۱۰۱

رویکرد گشتالت ۱۰۴

رویکرد پردازش اطلاعات ۱۱۱

پردازش اطلاعات و " بصیرت " ۱۱۴

استفاده از تمثیل در حلّ مسأله ۱۱۶

حلّ مسأله در زندگی روزمره ۱۲۲

خلاصه ۱۲۴

تمرین برای ورزیدگی ۱۲۵

فصل ۷. تصمیم گیری _____ ۱۲۷

مقدمه ۱۲۷

رویکرد یافتار و سوی مندی در قضاوت ۱۲۹

سایر عواملی که قضاوت‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهند ۱۳۸

ارزیابی رویکرد یافتار و سوی مندی ۱۴۲

نظریه‌های تصمیم‌گیری ۱۴۴

خلاصه ۱۵۰

تمرین برای ورزیدگی ۱۵۱

فصل ۸. کمک‌های آموزشی _____ ۱۵۳

بالا بردن مهارت‌های پاسخ‌گویی به سؤال‌های تشریحی ۱۵۳

- سؤال تشریحی ۱ ۱۵۵
- سؤال تشریحی ۲ ۱۵۹
- مقاله ۱ - هانت و اگنولی ۱۶۳
- مقاله ۲ - سکستون ۱۶۶
- مقاله‌های ۳ و ۴ - کانه‌من و تورسکی (۱۹۹۶) و گی‌گرنتر
 (۱۹۹۴) ۱۶۹

- فرهنگ اصطلاحات ۱۷۵
- واژه‌نامه انگلیسی به فارسی ۱۸۱
- واژه‌نامه فارسی به انگلیسی ۱۹۲
- راه‌حل مسائل ۲۰۱
- کتاب‌نامه ۲۰۷
- نمایه ۲۱۷

یادداشتی از مترجم

در طی چهار دهه اخیر، این کتاب احتمالاً سومین کتابی است که در زبان فارسی و در قالب ترجمه یا تألیف، به موضوع زبان، اندیشه و تفکر می‌پردازد. کتاب اول، با عنوان *زبان و تفکر* تألیف دکتر محمدرضا باطنی است که چاپ نخست آن در سال ۱۳۴۹ و چاپ هشتم آن در سال ۱۳۸۵ منتشر شده است. عنوان کتاب، از نام مقاله‌ای تحت عنوان "رابطه زبان و تفکر" گرفته شده است و کتاب شامل مقاله‌های مختلفی درباره مباحث جدید زبان‌شناسی است. موضوع زبان و گفتار و ارتباط آن دو با اندیشه و تفکر، مخصوصاً در مقاله‌های "روان‌شناسی زبان"، "رابطه زبان و تفکر"، "یادگیری و رشد زبان کودک" و "نسبیت در زبان" مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. شیوه بیان و نگارش دکتر باطنی به گونه‌ای است که حتی مسائل پیچیده، به طرز روشن و دقیق، به خواننده منتقل می‌شود. نگارنده، خود، نکات ارزشمند فراوانی از این کتاب فراگرفته است و این کتاب، با وجود آن‌که از نخستین چاپ آن حدود ۴۰ سال می‌گذرد، هنوز برای اهل فن و علاقه‌مندان به مباحث زبان‌شناسی، روان‌شناسی و علوم شناختی، قابل استفاده است.

دومین کتابی که به ارتباط زبان و تفکر می‌پردازد، کتاب *اندیشه و زبان* اثر ویگوتسکی است. چاپ اول ترجمه فارسی این کتاب در سال ۱۳۶۵ صورت گرفت و در حال حاضر چاپ چهارم آن زیر چاپ است. این کتاب، به یک اعتبار، یکی از نخستین و مهم‌ترین کتاب‌هایی است که ارتباط زبان و اندیشه و تفکر را

در جریان رشد و تحوّل فردی و نوعی، مورد مطالعه و تحقیق قرار داده است. در آغاز فصل اوّل کتاب می‌خوانیم:

مطالعهٔ اندیشه و زبان، یکی از مباحث روان‌شناسی است که درک درست روابط کارکردی متقابل در آن، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مادام که ارتباط متقابل اندیشه و کلمه را درنیابیم، نمی‌توانیم به هیچ‌کدام از پرسش‌های اختصاصی در این زمینه پاسخ بگوییم و یا حتّی به‌درستی آن‌ها را مطرح سازیم (ص ۳۲).

این کتاب، امروزه، به‌عنوان اثری کلاسیک تلقّی می‌شود. همان‌گونه که ورچ (۱۹۸۷) می‌نویسد: وقتی اثری را کلاسیک می‌گوییم که هنوز خواندن آن اثر، بینش‌های جدیدی دربارهٔ برخی از مفاهیم بنیادی و پیچیده، در خواننده فراهم آورد. بدین معنی، این کتاب، اثری کلاسیک و الهام‌بخش است. ویگوتسکی سعی کرده است در این کتاب، انگاره‌هایی (ایده‌هایی) از روان‌شناسی، تاریخ، زبان‌شناسی، فلسفه، انسان‌شناسی و سایر رشته‌ها را چنان با هم ترکیب کند که رویکردی چندجنبه‌ای، و در عین حال منظم، پدید آورد. هر محقّق روان‌شناسی زبان و شناخت، خود را ناگزیر می‌بیند که در مباحث مختلف این کتاب غور نماید و با الهام گرفتن از شیوهٔ تحلیلی و ترکیبی آن در برخورد با نظریه‌ها و افکار دانشمندان، به یافته‌های ذهنی خود نظم و سامان ببخشد و ایده‌هایی را برای آزمایش و واریسی برگزیند^۱.

سومین کتاب، همین کتاب زبان و اندیشه است. این کتاب، جزء مجموعهٔ روان‌شناختی انتشارات راوت‌لیج و با هدف بررسی ارتباط بین تفکر و زبان،

۱. متن روسی کتاب ویگوتسکی در سال ۱۹۳۴ منتشر شد، اما تا سال ۱۹۵۶ اجازهٔ تجدید چاپ آن داده نشد. با ترجمهٔ خلاصه‌ای از آن به زبان انگلیسی در سال ۱۹۶۲، جهان غرب، با این اثر آشنا شد. فصل دوم این کتاب، به بررسی نظریهٔ پیازده و کتاب او تحت عنوان "زبان و اندیشه در کودکی" (1923, *Le langage et la pensée chez l'enfant*) اختصاص دارد.

انتشار یافته است. تأکید اصلی در آن، بر تفکر هدف‌مند و تصمیم‌گیری است و هدف از انتشار آن، آماده ساختن داوطلبان ورود به دانشگاه و دانشجو برای گذراندن برخی از امتحانات پیش‌دانشگاهی و دانشگاهی در سطح کارشناسی است. این مجموعه از راوت‌لیچ، رویکرد کاملاً جدیدی به روان‌شناسی در سطح مقدماتی ارائه می‌دهد. کتاب‌های این مجموعه اکثراً کم‌حجم‌اند، اما موضوع‌های مورد بحث را بیشتر از کتاب‌های درسی متداول، شرح و بسط می‌دهند.

بیان مطالب در کتاب *زبان و اندیشه* به گونه‌ای است که خواننده را در جریان تحقیقات و نظرپردازی‌های مهم سال‌های اخیر قرار می‌دهد و تصویری روشن از مسائل قابل طرح و ارزیابی رویکردها و مدل‌ها به خواننده منتقل می‌سازد. فصل‌ها معمولاً با مقدمه‌ای آغاز می‌شوند و بعد مفاهیم عمده و سازوکارها توضیح داده می‌شوند و آن‌گاه به نظریه‌ها و سپس به تحقیقات و ارزیابی نظریه‌ها پرداخته می‌شود. در هر فصل، دو نوع تمرین منظور شده است: **تمرین برای پیشرفت** که در آن سؤال‌هایی درباره محتوای کتاب از دانشجو پرسیده می‌شود؛ و **تمرین برای ورزیدگی** که نیازمند به نوعی تحلیل و مقایسه مفاهیم با یک‌دیگر است. آخر هر فصل، خلاصه‌ای مفید عرضه شده است که مطالب مهم فصل را با زبانی بسیار ساده و قابل فهم، در خود جای داده است. و بالآخره، پس از ارائه خلاصه، چند منبع معتبر که در متن بیش از همه مورد استفاده قرار گرفته است، در انتهای فصل آمده است - با توضیحی مختصر درباره هر منبع. پیداست که دانشجو باید به این منابع مراجعه کند و اطلاعات حاصل از مطالعه منابع را با محتوای فصل درهم بیامیزد و از این طریق در امر یادگیری فعالانه شرکت نماید.

از جمله مزیت‌های بسیار ارزش‌مند کتاب، تعریف دقیق و رسای مفاهیم، اصطلاحات و واژه‌های فنی است. واژه‌نامه آخر کتاب نیز بر اهمیت کتاب افزوده است. فصل هشتم کتاب، اختصاص به کمک‌های آموزشی دارد. در این قسمت، سؤال‌هایی مطرح شده است و پاسخ تشریحی دانشجو به سؤال‌ها مورد ارزیابی و

نمره‌گذاری قرار گرفته است. دانشجو با استفاده از این راه‌برد یاد می‌گیرد که چه‌گونه مطلبی را توضیح دهد؛ جنبه‌های مهم و ضروری را از جنبه‌های غیرمهم و غیرضروری تمیز دهد و چه‌گونه آن‌ها را ارزیابی کند. هم‌چنین در این فصل، خلاصه‌هایی از چهار تحقیق کلیدی: اولی در ارتباط با آزمون فرضیه وورف، دومی درباره نظریه تباین در فراگیری زبان، و سومی و چهارمی درخصوص تقابل دو دیدگاه مهم در تصمیم‌گیری، عرضه شده است. مطالعه این خلاصه‌ها دانشجو را در کانون مجادله‌ها و اختلاف‌نظرهای علمی که درون‌مایه هر نوع تفکر بالنده به‌شمار می‌رود، قرار می‌دهد.

نگارنده (مترجم کتاب)، در تجربه طولانی تدریس خود، به این نتیجه رسیده است که مشکل اساسی دانشجویان ما درک مفاهیم بنیادی در زمینه‌های مختلف نظری و کاربردی است. بدین منظور، بهتر است از همان آغاز، برنامه و ساختاری مشخص برای کلاس، در نظر گرفته شود و مفاهیم در چارچوب این برنامه و سازمان‌بندی و در ارتباط با تاریخچه و سیر تحول دیدگاه‌ها تعریف و مشخص گردند. برای واری این مفاهیم، یکی از راه‌های عملی این است که از دانشجو بخواهیم دو تا سه مفهوم عمده و اصلی هر بحث را به‌عنوان تکلیف خانگی در هر هفته برگزیند و پس از مراجعه به متن درس و مخصوصاً منابع آخر فصل و منابعی که خود پیدا کرده است، یادداشت کوتاهی در این‌باره تهیه کند. هم‌چنین از او خواسته می‌شود که این یادداشت را در جلسه بعد، سر کلاس ارائه دهد و نظر دیگران را در این مورد جویا شود. پس از این‌که به‌طور نسبی با برخی از مفاهیم بنیادی آشنا شد، یک یا دو مفهوم را به‌عنوان محور اصلی کار خود انتخاب نماید و در آن‌باره مقاله کوتاهی در حد ۷ تا ۱۰ صفحه بنویسد. در این مقاله، به سیر تاریخی نگرش دانشمندان به آن مفهوم، جنبه‌های مختلف آن، طرح فرضیه‌هایی برای ارزیابی و سنجش آن و نیز پیش‌بینی نتایج نظری و عملی آن، به‌طور خلاصه، اشاره می‌شود و در این مورد، تحقیقی مقلداتی زیر نظر مستقیم استاد صورت

می‌پذیرد. این تحقیق ضرورتاً به منظور چاپ و انتشار انجام نمی‌شود، بلکه در نقش چارچوبی برای طرح برخی مسائل نظری و روش‌شناختی و نیز شناخت عوامل اثرگذار و کنترل آن‌ها عمل می‌کند. بهتر است گزارش کوتاهی نیز از این تحقیق در کلاس - در حد ۱۰ تا ۱۵ دقیقه - به عمل آید. بدین ترتیب، دانشجو در طی کلاس اولاً با نظریه‌ها و سیر و تحول آن‌ها، مفاهیم بنیادی، تحقیقات قبلی و مسائل قابل بحث و روش‌شناسی آشنا می‌شود و ثانیاً دریافت‌های شخصی خود را با هم‌کلاسی‌ها در میان می‌گذارد. چه‌بسا این زمینه، در آینده، موضوع اصلی دانشجو در تدوین رساله دوره کارشناسی و یا دوره‌های بعد از کارشناسی باشد.

برخی از مطالب این کتاب، در پاییز سال ۱۳۸۶ در دوره دکترای گفتار درمانی دانشگاه علوم زیستی و توان بخشی، مورد بحث و تبادل نظر قرار گرفت. فصل‌هایی نیز برای تدریس در دوره کارشناسی گفتار درمانی، ترجمه و در اختیار مدرّسان و دانشجویان گذاشته شد. در این‌جا لازم می‌دانم از دوست ارجمند جناب آقای دکتر رضا نیلی‌پور که امکان تدریس و بحث درباره مفاهیم بنیادی زبان و تفکر را فراهم آوردند و نیز دانشجویان دوره دکترای گفتار درمانی: سرکار خانم فریبا یادگاری، سرکار خانم سیما شیرازی، و آقای یونس امیری شوکی که نکاتی را در مورد انتقال روشن مطالب این کتاب به دانشجویان مطرح کردند، تشکر نمایم.

نیک لاند (Nick Lund)، نویسنده کتاب، استاد و مدرّس ارشد روان‌شناسی در دانشگاه من‌چستر (Manchester Metropolitan University) و مؤلف کتاب‌هایی مانند شناخت در حیوانات (*Animal Cognition*) و توجه و بازشناسی طرح (*Attention and Pattern Recognition*) است.

به امید آن که اساتید محترم و دانشجویان عزیز بتوانند از این کتاب استفاده کنند و راه را برای تحقیقات بیشتر و تألیف و ترجمه کتاب‌های جدیدتر هموار سازند.

ح. ق.

تهران، مرداد ماه ۱۳۸۷

منابع:

باطنی، م. ر. *زبان و تفکر*. تهران: انتشارات آگاه، ۱۳۸۵ (چاپ هشتم).
 ویگوتسکی، ل. س. *اندیشه و زبان*. تهران: انتشارات ارجمند، ۱۳۸۷ (چاپ
 چهارم، زیر چاپ) (ترجمه حبیب‌الله قاسم‌زاده).

Wertsch, J.V. (1987). Vygotsky's classic. *Contemporary Psychology*,
 32, 932-934.

مقدمه

زبان و اندیشه
 ماهیت زبان
 روش‌های بررسی زبان
 حل مسئله و تصمیم‌گیری
 بررسی حل مسئله و تصمیم‌گیری
 خلاصه

زبان و اندیشه

این کتاب، یعنی کتاب *زبان و اندیشه*، یکی از کتاب‌های مربوط به «مجموعه روان‌شناسی ویژه‌پرداز» از انتشارات راولدج (Routledge Modular Psychology series) است. این مجموعه، با موضوع‌های روان‌شناسی شناختی سروکار دارد. روش‌های زیادی برای توصیف روان‌شناسی شناختی وجود دارد، اما سولسو (۱۹۹۸) روان‌شناسی شناختی را به‌عنوان "بررسی علمی ذهن اندیشه‌پرداز" تعریف می‌کند (ص ۲). بنابراین، روان‌شناسی شناختی، زمینه‌های گسترده و گوناگونی از پژوهش، و از آن جمله ادراک، توجه، حافظه، زبان و اندیشه، را در بر می‌گیرد.

زبان و اندیشه در همهٔ فعالیت‌های بشر نقشی محوری دارند، چرا که این‌دو، واسطهٔ زندگی روانی و اجتماعی ما هستند. زبان، هم در برقراری ارتباط با دیگران و هم در تنظیم افکار درونی ما نقش ایفا می‌کند و یا چنان‌که هارلی^۱ (۲۰۰۱، ص ۱) بیان می‌کند "زبان، به صورت مختلف، چنان تسلطی بر فعالیت اجتماعی و شناختی ما دارد که تصور این‌که زندگی بدون آن، چه‌گونه می‌تواند باشد، بسیار دشوار است". بسیاری از صاحب‌نظران، توانایی استفاده از زبان و تفکر عقلانی (منطقی) را کیفیت‌هایی منحصرأ انسانی تلقی می‌کنند و بر این باورند که این توانایی‌هاست که انسان را از حیوان متمایز می‌سازد. برای مثال، هارلی (۲۰۰۱، ص ۱) زبان را "جزء اساسی معنای انسان بودن" می‌داند و "بخشی از آنچه تفاوت انسان با حیوان را پدید می‌آورد". هم‌چنین گارنم^۲ و اوک‌هیل^۳ (۱۹۹۴، ص ۱۶) مطرح می‌کنند که "به نظر می‌رسد ماهیت و پیچیدگی فرایندهای فکری است که انسان‌ها را از سایر جانوران جدا می‌سازد". بنابراین، این کتاب با دو موضوعی سروکار دارد که هستهٔ اصلی روان‌شناسی شناختی و احتمالاً نوع بشر را تشکیل می‌دهند.

ماهیت زبان

زبان انسان، مهارتی است پیچیده. به همین دلیل، ارائهٔ تعریفی ساده از آن، با دشواری‌هایی روبه‌روست. به‌علاوه، زبان، شکل‌های مختلفی دارد: زبان گفتاری، زبان نوشتاری و زبان نشانه‌ای. یکی از راه‌های احاطه بر پیچیدگی زبان، تشخیص یک رشته مشخصاتی است که ویژگی‌های اساسی آن را تشکیل می‌دهد. برای مثال، هاکت^۴ (۱۹۶۰)، شانزده مشخصه ذکر می‌کند که به نظر او در زبان انسان، جنبهٔ اساسی دارند. برخی از مهم‌ترین مشخصات زبان عبارت‌اند از جابه‌جایی، اختیاری بودن، معناپذیری و بازآفرینی:

1. Harley
3. Oakhill

2. Garnham
4. Hockett

■ جابه‌جایی عبارت است از توانایی استفاده از زبان برای بحث درباره چیزهایی که از لحاظ زمانی و مکانی با ما فاصله دارند (مثلاً ما می‌توانیم درباره رویدادهایی که دیروز در هندوستان اتفاق افتاده است، صحبت کنیم).

■ منظور از *اختیاری‌بودن*، اشاره به ماهیت نمادین زبان است. اصوات، نمادها و نشانه‌هایی که به منظور بازنمایی انگاره‌ها یا اشیا مورد استفاده قرار می‌گیرند، اختیاری هستند (برای مثال، صدای کلمه "سگ"، شبیه سگ نیست و یا موقعی که کلمه "سگ" را می‌نویسیم، هیچ شباهتی به سگ ندارد. این واژه، فقط سگ را بازنمایی می‌کند).

■ منظور از *معناپذیری*، معنایی است که ما به این نمادهای اختیاری نسبت می‌دهیم. کلمات، دارای معنایی مشترک هستند. این اشتراک در معانی است که انتقال انگاره‌ها (ایده‌ها) را در بین افراد، امکان‌پذیر می‌سازد.

■ *بازآفرینی*، به خلاقیت زبان، اشاره دارد. ما می‌توانیم تعداد زیادی جمله‌های جدید خلق کنیم و آن‌ها را درک نماییم، چرا که می‌توانیم با استفاده از قواعد، کلمات را با هم ترکیب کنیم و دومرتبه به ترکیب‌های دیگری دست بزنیم. حتی یک رشته عجیب و ناآشنا از کلماتی که ما آن‌ها را قبلاً در کنار هم نشنیده‌ایم، اگر به صورت جمله ارائه شوند، قابل درک خواهند بود. جمله "زمونو به آرامی آب را خم کرد"، جمله غیرعادی است، اما اگر سؤال شود که زمونو چه کار کرد؟ می‌توانیم بگوییم "آب را خم کرد!"

زبان، اجزائی دارد که هر یک به نوبه خود، یک حوزه بررسی را تشکیل می‌دهد. برای مثال، *واحدشناسی* درصدد بررسی صداها در گفتار و شیوه ترکیب آن‌ها است. صرف (یا ساخت‌واژه) با ساختار کلمات سروکار دارد. هر کلمه از یک یا چند واحد کوچک‌تر به نام *تک‌واژ* (یا *واژک*)، تشکیل یافته است. *معناشناسی*، بررسی معنای کلمات یا معنای ترکیب کلمات است. از سوی دیگر، منظور از *نحو*، قواعد

مربوط به چه‌گونگی ترکیب کلمات و عبارت‌هاست. بررسی قواعد نحو است که به ما می‌گوید که آیا ترکیب کلمات، دستوری است یا نه. و بالأخره کاربردشناسی را می‌توان نام برد. کاربردشناسی، بررسی کاربرد زبان در برقراری ارتباط است. در مکالمه بین دو نفر، به عناصری بیش از معناشناسی و نحو مشترک نیاز وجود دارد، چراکه این امر مستلزم رعایت نوبت، پاسخ‌گویی در برابر فرد دیگر و عناصر دیگر است. کاربردشناسی، درصدد بررسی کاربرد زبان در تعامل‌های اجتماعی است. در نظریه‌های مختلف اکتساب زبان، اجزای مؤلفه مختلفی مورد تأکید قرار می‌گیرند. در برخی از آن‌ها تأکید بر نحو است و در برخی دیگر بر کاربردشناسی (به فصل ۵، ص ۹۶ مراجعه شود).

زبان، قسمت اعظم زندگی ما را تحت تأثیر قرار می‌دهد و طیف وسیعی از موضوع‌های مختلفی از قبیل گفتار، خواندن و نوشتن را در بر می‌گیرد. پرداختن به تمامی جنبه‌های زبان، در چارچوب این کتاب نمی‌گنجد. در این کتاب، بر جنبه‌های خاصی از زبان تأکید می‌شود. از آن‌جا که زبان و تفکر، وابسته به هم به نظر می‌رسند، ارتباط بین زبان و اندیشه، در کانون توجه قرار خواهد گرفت (فصل ۲). و چون به نظر می‌رسد زبان بر ادراک ما از جهان اثر می‌گذارد، تأکید دیگر بر جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی خواهد بود (فصل ۳). و بالأخره رشد و تحول زبان، مورد توجه قرار خواهد گرفت و در آن قسمت، بحث خودمان را از مطالعات مربوط به اکتساب زبان آغاز خواهیم کرد (فصل ۴) و سپس به نظریه‌های اکتساب زبان خواهیم پرداخت (فصل ۵).

روش‌های بررسی زبان

پیچیدگی زبان باعث شده است که برای بررسی آن، از طیف وسیعی از روش‌ها استفاده شود. بررسی ارتباط بین زبان و اندیشه، اغلب با استفاده از مطالعات میان‌فرهنگی زبان، صورت گرفته است. در این مطالعات، هم تفاوت‌های دستوری

بین زبان‌ها در کانون توجه قرار می‌گیرند و هم تعداد کلماتی که در مقام اشاره به اشیا و موقعیت‌ها در فرهنگ‌ها و کشورهای مختلف به کار می‌روند. اما این مطالعات ممکن است مسأله‌ساز شوند، چراکه امکان ترجمه مستقیم از زبانی به زبان دیگر، وجود ندارد (به ص ۳۲ مراجعه شود). رویکرد دیگر، بررسی نوع زبانی است که کودکان در مراحل مختلف رشد شناختی خود به کار می‌گیرند. در این رویکرد، هدف، معلوم کردن این نکته است که آیا می‌توان ارتباطی بین رشد شناختی و رشد زبانی برقرار کرد یا نه. بررسی جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی زبان، هم‌چنین، مستلزم مقایسه بین گروه‌هاست. می‌توان از این مقایسه‌ها درباره این‌که آیا تفاوت بین زبان‌ها در گروه‌های مختلف، در تفکر آن‌ها اثر دارد یا نه، به نتیجه رسید.

بررسی رشد زبان، به دو شیوه عمده صورت می‌گیرد: (۱) مشاهده طبیعی و (۲) استفاده از آزمون‌های ساخت‌یافته رسمی (متداول) (اوئینز^۱، ۲۰۰۱). در مشاهده طبیعی، نمونه‌هایی از گفتار کودکان در شرایط طبیعی مانند خانه و مدرسه گردآوری می‌شوند. گردآوری این داده‌ها به شیوه‌های مختلفی صورت می‌گیرد (مانند ضبط شنیداری، ضبط دیداری، استفاده از یادداشت‌های روزانه والدین و غیره). کاربرد این شیوه‌ها ممکن است غیرسازمان‌یافته باشد (که در طی آن، محقق صرفاً به ضبط مکالمات با کودک می‌پردازد) و یا سازمان‌یافته باشد (که در طی آن، محقق سعی می‌کند موضوعی را انتخاب نماید و گفتار کودک را در آن‌باره برانگیزد). مزیت مسلم مشاهده طبیعی این است که تصویری از گفتار بهنجار کودک فراهم می‌آورد که احتمالاً در مطالعات رسمی‌تر در آن‌باره، چیزی شنیده نمی‌شود. اما با وجود آن‌که این روش، ممکن است تصویری کلی درباره تولید گفتار فراهم آورد، درباره زبان و گفتار غیرمتداول، اطلاعاتی به دست نمی‌دهد. به علاوه، گاه ممکن است رفتار کودک نتواند توانش زبانی کودک را منعکس کند (اوئینز، ۲۰۰۱). پژوهش‌گران به یاری تکنیک‌های شناخته‌شده‌تری از قبیل آزمون‌های ساخت‌یافته و یا آزمایش‌ها

می‌توانند اطلاعاتی را گردآوری کنند که در مشاهده طبیعی، امکان آن وجود ندارد. برای مثال، ارزیابی درک زبان در کودک از طریق مشاهده طبیعی دشوار است، اما با استفاده از آزمون‌های ساخت‌یافته، نسبتاً آسان است. محققان، هم‌چنین می‌توانند با استفاده از آزمون‌ها شکل‌هایی از گفتار را که زیاد متداول نیستند، بررسی کنند (مانند جمله‌های مجهول، مراجعه شود به ص ۷۲). با این‌همه، این تکنیک‌ها نشان نمی‌دهند که کودک چه‌گونه می‌تواند از زبان در زندگی روزمره خود استفاده کند و ممکن است فقط کاربرد زبان را در آزمون‌ها نشان دهند و نه زبان به معنای طبیعی خود. وسیله دیگر برای بررسی رشد و تحول زبان، میانگین طول گفته است. منظور از آن، میانگین تعداد کلمات در یک جمله‌ای است که کودک ادا می‌کند. معمولاً برای محاسبه آن، تعداد کلماتی را که او در صد جمله به‌کار برده است، حساب می‌کنند و بعد، آن را بر صد تقسیم می‌نمایند. میانگین طول گفته، معیاری از پیچیدگی گفتار کودکان را فراهم می‌آورد. ذکر این نکته مهم است که درک یا فهم زبان در کودکان، ضرورتاً در گفتار (تولید زبان) منعکس نمی‌شود. در مراحل اولیه اکتساب زبان، نوعاً درک زبان، مقدم بر تولید زبان است.

حلّ مسأله و تصمیم‌گیری

تفکر، فرایندی است پیچیده که تمامی جنبه‌های زندگی ما را تحت تاثیر قرار می‌دهد. با این‌همه، ما چندان توجهی به آن نمی‌کنیم. اصطلاح تفکر، طیف وسیعی از فعالیت‌ها را در بر می‌گیرد و تعریف آن دشوار است. اما سولسو (۱۹۹۸، ص ۴۲۰) تفکر را تعریف می‌کند به "فرایندی که بدان‌وسیله، بازنمایی جدیدی شکل می‌گیرد. این بازنمایی، از طریق تغییر و تبدیل (گشتار) اطلاعات براساس تعامل خصوصیت‌های ذهنی از قبیل قضاوت، انتزاع، استدلال، تصویرسازی ذهنی و حلّ مسأله، صورت می‌پذیرد". سولسو خاطر نشان می‌سازد که درباره تفکر، سه انگاره (ایده) اساسی وجود دارد. نخست این‌که تفکر، [پدیده یا فرایندی] شناختی

است. به عبارت دیگر، تفکر متضمن پردازش ذهنی اطلاعات است. دوّم این که تفکر، مستلزم دستکاری است. و سوّم این که تفکر، معطوف به حلّ مسئله است. اما نظر آيسنک^۱ و کین^۲ (۲۰۰۰) بر آن است که تفکر برحسب آن که جهت یافته باشد، مانند حل کردن یک معادله ریاضی، یا کم تر جهت یافته باشد (مانند «رؤیای پردازی روزانه»)، فرق می کند. در این کتاب، تفکر، عمدتاً به فرایندهای فکری دست اندرکار در تفکر معطوف به هدف و یا آن نوع فکری که در حلّ مسأله و تصمیم گیری دخالت دارد، محدود می شود.

حلّ مسئله، ویژگی مشترک تقریباً تمامی جنبه های زندگی است. مسائل همه جا، در جریان کار، در تعامل های اجتماعی و غیره اتفاق می افتند. مسأله موقعی مطرح می شود که ما هدفی داریم، اما نمی دانیم چه گونه می توانیم به آن دست یابیم. برای مثال شما می خواهید به دوستی دسترسی پیدا بکنید، اما شماره تلفن او را گم کرده اید. در این جا هدف مشخصی وجود دارد، اما راه رسیدن به آن مشخص نیست. حلّ مسأله را در فصل ۶ توضیح داده ایم. تصمیم گیری با فضاوت ها در ارتباط است و شامل ارزیابی، و آن گاه انتخاب گزینه ای از میان چند گزینه است. برای مثال، شما می خواهید تصمیم بگیرید که آیا تعطیلات خودتان را کوتاه کنید و در جای گرانی سپری کنید و یا تعطیلات خود را طولانی کنید و در جای ارزانی بگذرانید. تصمیم گیری در فصل ۷ توضیح داده شده است. آيسنک و کین (۲۰۰۰) خاطر نشان می سازند که تمایز بین حلّ مسأله و تصمیم گیری، بازتابی از شیوه های پژوهشی درباره تفکر است که در طی تاریخ شکل گرفته است و چندان ارتباطی با افکار روزمره ندارد (چراکه اغلب تصمیم هایی که ما می گیریم، درباره مسائل زندگی ماست). با این همه، این تمایز، از لحاظ بررسی موضوع، سودمند است.

1. Eysenck

2. Keane

بررسی حل مسئله و تصمیم‌گیری

از یک نظر، بررسی حل مسئله و تصمیم‌گیری نسبتاً سراسر است. محققان می‌توانند متغیرهایی از قبیل دستورعمل، نوع مسئله و غیره را دستکاری کنند و پاسخ شرکت‌کننده‌ها را در آزمایش از قبیل سرعت حل مسئله (رابرتسون، ۲۰۰۱) یادداشت کنند. اما اکثر محققان به آنچه در بین ارائه مسئله و پاسخ می‌گذرد، علاقه‌مندند. به عبارت دیگر، آن‌ها به فرایندهای فکری که به پاسخ منجر می‌شود، علاقه دارند و این تنها از طریق بررسی رفتار، قابل استنباط است. این سؤال که چه‌گونه می‌توان فعالیت ذهنی از قبیل حل مسئله و تصمیم‌گیری را بررسی کرد، در سرتاسر تاریخ روان‌شناسی برای روان‌شناسان مشکل‌ساز بوده و هسته اصلی مشاجره درباره موضوع مورد مطالعه در روان‌شناسی را تشکیل می‌دهد. روان‌شناسی اولیه، عمدتاً بررسی زندگی درونی (ذهن) با استفاده از روش‌های درون‌نگری بوده است. به عبارت دیگر، از شرکت‌کننده‌ها خواسته می‌شد افکار خودشان را توضیح دهند. این رویکرد با پیدایش رفتارگرایی تغییر پیدا کرد. در رفتارگرایی تأکید بر مطالعه رفتار بود و هر نوع بررسی فعالیت ذهنی، غیرعلمی تلقی می‌شد (به این علت که قابل مشاهده نبود). با ظهور روان‌شناسی شناختی، علاقه به فعالیت ذهنی، دومرتبه بالا گرفت. روان‌شناسی شناختی، به چه‌گونه‌گی واسطه‌مندی رفتار از طریق فعالیت ذهنی می‌پردازد. چنان‌که گفتیم سولسو (۱۹۹۸، ص ۱۵) روان‌شناسی شناختی را به‌عنوان "بررسی علمی ذهن اندیشه‌پرداز" تعریف می‌کند. اما در این‌جا مسئله‌ای مطرح می‌شود: چه‌گونه می‌توان چیزی را که قابل مشاهده نیست، به‌طور علمی بررسی کرد؟

گارنم و اوک‌هیل (۱۹۹۴) دو روش عمده برای بررسی فرایندهای فکری ذی‌نقش در حل مسئله و تصمیم‌گیری ذکر می‌کنند: تحلیل پاسخ‌نما و مدل‌سازی

رایانه‌ای. در تحلیل پاسخ‌نما از شرکت‌کنندگان خواسته می‌شود در حالی که مسأله‌ای را حل می‌کنند یا تصمیمی می‌گیرند، «بلند فکر کنند». این گزارش‌های کلامی یا پاسخ‌نماها را می‌توان تجزیه و تحلیل کرد و درباره فرایندهای دست‌اندرکار، اطلاعاتی کسب کرد. فرض محوری در رویکرد شناختی این است که انسان‌ها نیز همانند رایانه‌ها باید اطلاعات را پردازش کنند. ما به قسمت اعظم این پردازش اطلاعات، دسترسی نداریم، چون از وجود آن‌ها آگاهی نداریم. اما نتایج (بازده) این فرایندها قابل دسترسی هستند و به شکل کلمات و تصاویر ذهنی در حافظه فعال خود، را نشان می‌دهند و این چیزی است که از تحلیل پاسخ، عاید ما می‌شود (رابرتسون، ۲۰۰۱). روش دوم در بررسی فرایندهای ذی‌نقش در حل مسأله و تصمیم‌گیری، استفاده از مدل‌سازی رایانه‌ای است. در این روش از برنامه‌های رایانه‌ای استفاده می‌شود که به منظور شبیه‌سازی حل مسأله در انسان، طراحی می‌شوند. این روش، همچنین، براساس رویکرد پردازش اطلاعات و این نظر استوار است که حل مسأله و تصمیم‌گیری‌ها، در طی یک سلسله‌مراحل صورت می‌گیرند. مدل‌های رایانه‌ای، به منظور شبیه‌سازی حل مسأله و تصمیم‌گیری در هر یک از این مراحل، طراحی می‌شوند و اگر این کار به‌طور موفقیت‌آمیزی انجام شود، نتیجه می‌توان گرفت که انسان‌ها نیز از یک سلسله فرایندهایی مشابه آنچه در رایانه صورت می‌گیرد، استفاده می‌کنند.

خلاصه

زبان و اندیشه، نقشی محوری در مطالعه روان‌شناسی شناختی دارند و از نظر برخی از صاحب‌نظران، جنبه‌های مشخص‌کننده نوع بشر را تشکیل می‌دهند. زبان، مهارتی است پیچیده که افراد بدان وسیله می‌توانند با استفاده از نمادهای اختیاری، تعداد زیادی پیام را بین خود ردوبدل کنند. مردم می‌توانند با استفاده از زبان، درباره چیزهایی که از لحاظ زمانی یا مکانی حضور ندارند، سخن بگویند. زبان را می‌توان

در سطوح مختلف، بررسی کرد: از لحاظ صداها (واج‌شناسی)، ساختار کلمات (صرف)، معنای کلمات (معناشناسی)، قواعد ترکیب کلمات (نحو) و چه‌گونگی کاربرد زبان در شرایط اجتماعی (کاربردشناسی). زبان به شیوه‌های مختلفی بررسی می‌شود. این شیوه‌ها براساس تأکیدی که در پژوهش‌ها به‌عمل می‌آید، خود را نشان می‌دهند، مانند بررسی‌های میان‌فرهنگی، مشاهده طبیعی و کاربرد آزمون‌های ساخت‌یافته. حل مسئله و تصمیم‌گیری، دو ویژگی مهم تفکر به‌شمار می‌روند. مسئله، وقتی مطرح می‌شود که فرد راه رسیدن به هدف را نمی‌داند. تصمیم‌گیری براساس قضاوت بین گزینه‌ها و انتخاب یکی از آن‌ها صورت می‌گیرد. حل مسئله و تصمیم‌گیری را می‌توان از طریق دستکاری اطلاعات داده‌شده به شرکت‌کنندگان در آزمایش و سنجش ویژگی‌های مختلف پاسخ آن‌ها بررسی کرد. برای مطالعه فرایندهای شناختی زیرساخت حل مسئله و تصمیم‌گیری، می‌توان از تحلیل پاسخ‌نماها و مدل‌سازی‌های رایانه‌ای استفاده کرد. در تحلیل پاسخ‌نماها گزارش‌های کلامی شرکت‌کننده‌ها به هنگام حل مسئله، مدنظر قرار می‌گیرند تا بدین‌وسیله شناختی درباره فرایندهای زیرساختی حل مسئله، فراهم آید. مدل‌سازی رایانه‌ای عبارت است از کاربرد برنامه‌های رایانه به‌منظور شبیه‌سازی حل مسئله و تصمیم‌گیری در انسان. بدین‌وسیله، ماهیت و توالی فرایندهای دست‌اندرکار، مورد تحقیق قرار می‌گیرند.

برای مطالعه بیشتر

- Garnham, A. and Oakhill, J. (1994). *Thinking and Reasoning*. Oxford: Blackwell. This is an advanced book which has excellent chapters on language and thought, problem-solving and decision-making.
- Harley, T.A. (2001) *The Psychology of Language: From data to theory* (2nd edn). Hove: Psychology Press. This book is another advanced text but it covers all aspects of language in a clear and interesting fashion.